

Refleksije

Naši obrazi

1.

Sedel je v kolodvorski restavraciji, svetlo oblečen, sveže obrit in zdravo rdečih lic. Burno me je pozdravil in me posadil kraj sebe.

„No, midva se pa že lep čas nisva videla...“

„Kam pa?“ sem ga prekinil.

„Po svetu, malo po svetu. Ven iz te beračije!“ Z mehкими belimi prsti je potegnil cigareto iz toka in jo prižgal. Očesca so mu plavala v iskreči se vodki. „Zame ni večje sreče, kakor če lahko odmaknem pete iz tega mesta... vsaj za kratek čas. Tu me mori dolgčas. Pogledam v kavarno — dolgčas, sprehodim se po cestah — dolgčas. Nikjer ničesar, kar bi ti posladilo življenje, kar bi te prevzelo... Nobenega kabareta, nobenega poštenega bara. K vrugu s takim gnezdom!“

Pogledal me je in se pretegnil na stolu.

„Ah, dragi moj, kdor je količkaj pogledal po svetu, mu je življenje tu ječa. Lepo te prosim, kaj pa ve to mravljišče, kaj je svet. Svet! Kadar imam to ljubo domačijo za seboj, se oddahnem. Zunaj zadihaš po gosposko... tu pa povsod sam kmet, sama oglatost. Pokaži mi žensko, na kateri bi se odpočilo oko kakor na mehki, svileni blazinici.“

„Toda, prijatelj, ti zamenjuješ in neopravičeno mešaš...“

„Vraga mešam. Saj poznam vašo staro lajno. Ne bodi hud, ampak vaši literatski globlji vidiki so smešni! Mlad narod, majhen narod, komaj v začetku razvoja... Zame drži le to, da je ta narod berač, da je tako majhen, da ga prav za prav ni. Smešno posiljevanje zgodovine, da bi tak Liliputanček koracal v vrstí z drugimi velikani. Sicer je pa bolje, da molčím. Če bi ti prav iz srca povedal svoje misli, bi se morda sprla. Rajši ne.“

Vendar mu ni dalo, da bi šel preko tega. Pogledal me je in mi položil roko na ramo.

„No, zaradi prijateljske besede se ni še nihče sprl. In včasih je treba povedati. Naravnost. Zadeti v črno.“

„Torej daj, poslušam.“

„To-le misel imam: da ste vi vsi, ki so vam fantazije o kulturi in kaj vem še o čem zbegale glave, slepi. Da se prevažate na oblakih in da nimate pojma, kaj je življenje. To vas bo tudi pokopalo.“

„Ni mi prav jasno, kam cikaš.“

„Že prav. Takoj ti pojasnim. Veš, kam sem zdajle namenjen? Na Dunaj. Čakajo me velika gledališča, veliki koncerti z izbranimi orkestri... čakajo me razstave. In okrog vsega tega šumen, lep svet. Veš, kaj to pomeni? Denar! Ljubček moj, brez denarja ni kulture! Pa če vi še toliko govoričite o njej. Kar poglej pri nas. Gledališče tišče literati ob tla, ker venomer kriče po kaj vem kako globokem repertoarju, ki ga nihče ne hodi gledat. Igralcev se nažreš v dveh mesecih, ker

skačejo zmeraj iste osebe po odru. Vsak boljši pevec nam uide, ker ga ne moreš plačati. Kamor pogledaš, sama beračija. Navzlic temu se pa še zmeraj trobenta o Prešernu, kakor bi bili literati, ta peščica pijančkov, res narod. Ali imaš koga med njimi, da bi bil salonfähig? Da, da, svet pa temelji na takih zadevicah. Ni čudno, da se nam posmehujejo tuji kakor otrokom, ki imajo s tako skromnimi igračkami svoj plaisir. Sicer pa moraš priznati: komu v svetu pa je mar za to slikarstvo, za to muziko in to literaturo? Nikomur. Saj ne prideš z njimi niti do Gradca.“

„Saj nikamor ne hodimo...“

„O, bi, pa še radi. Ampak ne gre. S tem bi ti rad pokazal, kako ste vi kulturniki slepi, kako ste obsedeni od neke smešne utopije. Treba je vzeti življenje, kakršno je. Prav vi, ki toliko govorite o kulturi, bi morali z dejanji naprej, pogaziti sentimentalne čenče in basta!“

Sam od svojih izvajanj prevzet se je zresnil in bobnal po mizi.

„Denar, dravec moj, denar! Ta je pa tam doma, kjer imaš velike celote, močno trgovino, močno industrijo, gospodarstvo na veliko in s tem tudi svetsko izobraženo plast gospode. Da, tako je! Če se spomnim nazaj: koliko ste udrihali po Avstriji, po Nemcih. Kako ste si trkali na svoje rodoljubne prsi... In vendar ni bilo vse tako, kakor so govorili in pisali. Kar Trst poglej! In tudi pri nas. Ali nam ni dal Dunaj domače gospode? Ljudi, ki so bili na vse zadnje tudi edini odjemalci tiste vaše kulture?“

Nehote sem se namuznil.

„Le zmrduj se! Pa uradniki takrat! Kdo je kupoval knjige? In ali se ni vsa naša inteligenca izšolala na Dunaju? Toda pustiva to. Danes je stvar še hujša in usodnejša. Danes je zopet vstala vojska kulturnikov, ki nosijo to našo veliko kulturo kakor pušlec za klobukom in mešajo ljudem glave z njo. Nihče pa ni sposoben, da bi pogledal dejstvo v obraz. Svet je borba, nesentimentalna in neizprosna, kakor je pač vsa natura. Živeti se pravi zaradi tega biti sposoben, da posežeš v ta boj, da obstaneš, da znaš odbijati in zadajati udarce. To je vse. V tem trenju se vzdrže le velike celote, ker so zmožne producirati edino izdatno orožje: denar in moč. To so tako preprosta dejstva, kakor če kmet računa z izkopanim krompirjem. Zato ti pravim: spregledati je treba, dokler je še čas!“

„Zdi se mi, da si že zdavnaj spregledal. Že na dunajskih ulicah, kaj?“

„Ne razumeš? Seveda, kako bi to razumel slovenski kulturni delavec! Torej mu je treba povedati, da potrebuje država, v kateri smo čakali svobodo, moči in denarja, to se pravi, čim večje in popolnejše notranje strnjjenosti. Zgrabiva zadevo pri glavi. Tehle sentimentalnih pokrajinskih čenč mora biti konec! Kulturniki morajo spregledati, kaj terja resnično življenje od njih in zaokreniti v pravo smer. Prej ali slej jih bodo itak železni zakoni sveta sami prisilili v to. Čemu to neboljeno kričanje o preljubem slovenskem jeziku! Seveda, za pesmice gre! Toda te pesmice niso povezane z armado, s kupčijo, z varno rastočim bogastvom, Dà, dà, moj ljubi, tu je bistvo. Zaradi tega pravim: pišite jezik, ki je najbolj razširjen v državi. Treba je napeljati kulturne sokove te province v veliko celoto. Da, tradicija nam je pripomogla, da smo čakali svobodo, zdaj je treba ustvariti novo tradicijo za popoln razmah. Vidiš, jaz se ne igram slepe miši, jaz povem naravnost: pišite, kakor piše večina, poskrbite, da se ustvari eno samo telo z eno samo močno mislijo in voljo, in ljudstvo bo v dveh desetletjih srečen činitelj velike strnjene celote. Torej to, kar je edini pogoj za naše življenje. Otrsite se provin-

cijalnih ožin, pa boš videl, kako se bo razcvetela kultura. To se pravi spregledati... da... aha, že kliče... Plačat! Premisli in pojdi vase..."

„Pa zbogom beračija, kaj ne?“ sem se smejal, ko je vstajal.

„Da, da, za nekaj dni..."

Potrepljal me je po rami in pograbil kovčege. Zunaj je klical sprevodnikov glas: Brzovlak — Dunaj!

„No, pa nič ne zameri! Jaz sem odkritosrčen!"

Želel se mu srečno pot in se nehote še ozrl za njim, ko je šinil na peron, eden od obrazov naših nacionalistov in odjemalec dunajske kulture.

Ferdo Kozak.

Veliko vprašanje

V kritiki o Jakčevih „Odmevih Rdeče zemlje“ je L. Adamič mimogrede izrekel nekaj misli o našem položaju v svetu in o smislu, oziroma o pomenu naše eksistence za svet. Te misli zadevajo na ne prav srečen način preveliko stvar, da bi jih mogli in smeli pustiti nepregledane.

„Draga mi je Slovenija, — pravi Adamič — toda Amerika je nekako moja prava domovina, saj sem doslej preživel v Ameriki najboljša leta svojega življenja in je tam osredotočeno vse moje glavno zanimanje. In potem dojem tudi važnost Amerike. Karkoli se zgodi v Sloveniji ali v Jugoslaviji, ne bo imelo nikakega vpliva na Ameriko, vsaj ne v globljem smislu; z druge strani pa je Ameriki sojeno, da bo močno vplivala ne samo na Jugoslavijo, marveč na vso Evropo in na ves ostali svet.“

Ne nameravam se dotikati prve, zgolj osebne polovice tega Adamičevega odstavka, pa tudi ne druge, kolikor utemeljuje ali pojasnjuje prvo, marveč gledam drugo polovico samo kot misel o pomenu ali možnem pomenu neke zemlje in neke zemljice za razvoj in življenje drugih zemljic in zemelj. Adamiču je evidentno, da bo Amerika veliko pomenila v bodočem življenju vsega ostalega sveta, da pa Jugoslavija, a kamokoli Slovenija, ne more pomeniti nič ali vsaj ne veliko več kot nič ne za Ameriko in ne za svet. Če bi Adamič pri tej trditvi, ki jo izgovarja s tolikšnim duševnim mirom, imel v misli gospodarski pomen ali sploh kak pomen podobne kategorije, bi mu bodisi glede Amerike, bodisi glede naše domovine, pa tudi glede države takoj pritegnil. Toda on govori o vplivu „v globljem smislu“. Tu pa so stvari nekoliko manj evidentne, kakor se morda zde na prvi pogled.

Preden izrečem svoj ugovor zoper Adamičevo misel, moram poudariti, da ne govorim samo pro domo, marveč da govorim iz moralnega položaja vseh majhnih zemelj in narodov. Ne razpravljam torej ne o Sloveniji in ne o Jugoslaviji, temveč o majhnem narodu na sploh. Njegovo sodbo o bodočih stvareh dela Adamiču tako evidentno samo fizična veličina in mogočnost Amerike in nobena druga stvar. Ali pa je mogočnost res že zadostno jamstvo tudi za pomembnost „v globljem smislu“? Ali je res fizična neznatnost za narode tudi že neizbežna usoda glede možne pomembnosti na svetu? Upam in verujem, več, naučil sem se iz zgodovine, da temu ni docela tako. Ali naj ponavljam stare zgodovinske primere? Ne; dovolj jih je, da si jih vsakdo lahko poišče sam in se preveri, da mogočnost in pomembnost v globljem smislu nista nujno zvezani druga z drugo.